

Tüskés Anna

Balázs Ákos a budapesti és tiszapócsi (polgári) flâneur Rab Gusztáv Utazás az ismeretlenbe című regényében

„Adolf eszeveszetten ugat és az alkalomra vár, hogy elkaphassa

Víg Juhász nadrágszárát.

– Még maga is mer itten okoskodni? Ki maga?

– Sétáló magyar állampolgár.

– Pesti?

– Csak voltam pesti, most tiszapócsi vagyok – felel nyugodtan

a híres sakkozó Balázs Ábris dédunokája, mert tudja, nem tesz
jót a szívének az izgalom.”¹

Rab Gusztáv 1901. május 14-én született Sárospatakon. 1920-ban Budapestre költözve jogot tanult, majd 1923-ban abbahagyta egyetemi tanulmányait.² *Mocsárláz* című első regénye 1922-ben jelent meg. 1923-tól a *Világnál*, majd *Az Est*-lapoknál dolgozott különleges tudósítóként, úgynevezett utazó főriporterként. Az 1930-as évek második felében felhagyott az újságírással, hogy legyen ideje szépírói tevékenységére. 1938-tól a II. világháború végéig nyolc regénye jelent meg magyarul, valamint német, svéd és olasz fordításban. Az 1945-ben szilenciumra ítélt író 1949–1956 között a Keleti-főcsatorna építkezésén földmérőként dolgozott. Pár év alatt geodéziai technikus, brigádvezető lett, s mérnöki munkát végzett.

Az *Utazás az ismeretlenbe* című regényét Rab az 1950-es évek közepén Magyarországon írta magyar nyelven. 1957 elején a Magvető Kiadóval tárgyalt a megjelentetéséről – eredménytelenül. Az 1958 tavaszán Franciaországba emigrált író műve 1959–1961 között erősen rövidítve megjelent francia, angol, német és holland nyelven. A teljes eredeti magyar változat csak a szerző 1963-ban bekövetkezett halála után több mint ötven évvel, 2019 júniusában – a hagyatékban megtalált kézirat alapján – került először a magyar olvasók elé sajtó alá rendezésben.³

A mű bemutatása

Az elbeszélés ideje az 1951. június 8-tól 1952. június közepéig tartó időszakot fogja át.⁴ A cselekmény kiindulópontja, hogy a főhőst, az ötvennyolc éves Balázs Ákost, volt abaújkéri birtokost és kormányfőtanácsost kitelepítik budapesti házából Tiszapócsra,

¹ RAB 2019: 195.

² TÜSKÉS 2018.

³ RAB 2019.

⁴ TÜSKÉS 2020.

ahova csak néhány bútort és a kutyáját viheti magával. A kényszerlakhelyül kijelölt településre mintegy százötven kitelepítettel együtt érkeznek, akik részben az 1945 előtti társadalom magasabb rétegeiből származnak. A járási tanács elnöknője, Bacsóné nyomorúságos körülmények között, nádtetős házak egy-egy szobájában, putrikban, ólakban szállásolja el a családosan vagy egyedül érkezőket. Az orvhalászaton, rözsézésen vagy más, „büntett”-nek nyilvánított cselekményen rajtakapott kitelepítetteket pénzbírsággal sújtják, és aki nem tud vagy nem hajlandó fizetni, azt a Hortobágyra viszik ledolgozni a büntetést, ahol telepesként otthagyják.

Rab az 1950-es évek első felében a Tisza középső folyásánál található Keleti-főcsatorna építkezésén földmérőként dolgozott, s a mérésekhez kitelepített nőket és férfiakat vett fel munkásnak. Az ekkor megismert személyeket és sorsokat örökölte meg a regényben. Az ábrázolt történelmi, társadalmi valóság lényegében hiteles korrajznak tekinthető. Rab részletesen bemutatja a kitelepítést elszenvetődőként, befogadóként vagy szemlélőként átélt emberek ön- és világszemléletét, értékrendjét. A mű a realista korregény típusához sorolható. A történet, a helyszín és a légkör ábrázolása egyaránt megfelel a valószerűség követelményeinek.

A cselekmény menete egyenes vonalú, az elbeszélés három könyvre tagolódik. A *Budapest* című első, rövid (mintegy 90 oldalas) könyv két hét történéseit beszéli el: Balázs Ákos budapesti otthonában várja a kitelepítési végzést, séta közben elbúcsúzik Budapest belvárosától, átgondolja, melyik bútort viszi magával, s melyiket kinél helyezi el, végül elutazik a kijelölt kényszerlakhelyre. A *Tiszapócs* című második, igen terjedelmes (majd 500 oldalas) könyv egy év különféle viszontagságait beszéli el, a kitelepítettek faluba való megérkezésétől a főhős Katinszky Jusztinával való eljegyzéséig. A *Menton* című harmadik, ugyancsak rövid (70 oldalas) könyv ismét két hét eseményeit beszéli el. Balázs Ákos élete egyetlen szerelme, az évekkel korábban elhunyt Teréz férjének, a Balázs által korábban kétszer felkeresett mentoni Három macska-villa tulajdonosának, Valériánnak Tiszapócsra érkezését ábrázolja, és a főhős halálával, valamint a halál okát megállapító boncolás leírásával zárul.

Balázs Ákos a budapesti és tiszapócsi (polgári) flâneur

Rab regényének főszereplője a 19. század kószalójának, flangálójának, lézengőjének (*flâneur*) 20. század közepi leszármazottja.⁵ Rab írói munkásságában számos francia hatás érzékelhető. Mintának tekintette Gustave Flaubert regényeit és főként a *Bovarynét*, amelynek felkereste helyszíneit, és cikket írt róla 1929-ben.⁶ Flaubert eszközeiből többet is alkalmazott a regényben, így például a valós és fiktív helységnevek együttes használatát: a valóságban létező Ohat-Pusztakócson szállnak le a vonatról a kitelepítettek, de kijelölt szállásuk, Tiszapócs, kitalált helységnév. A Charles Baudelaire által létrehozott,⁷

⁵ BOUTIN 2012.

⁶ RAB 1929.

⁷ GRØTTA 2015.

majd Walter Benjamin által az urbánus identitás ikonikus alakjává emelt *flâneur*/kószáló retorikai alakzata⁸ végigvonul Rab ezen regényén: a séta szó és származékai mintegy százszor fordulnak elő benne. Az urbánus főszereplő állandó tevékenysége a sétálás Budapesten ugyanúgy, mint falun. Az eredendően városi kószáló a kitelepítés alatt is folytatja dinamikus, mobilis, megfigyelő attitűdjét Tiszapócson és a környező tanyavilágban. Magányos figura, de Adolf nevű kutyája mindig elkíséri. Balázs Ákos kifelé passzív, szemlélődő attitűdje, flâneur magatartása párhuzamba állítható a századelő magyar irodalmának számos kószálójával: Esti Kornél, Szindbád, Kakuk Marci mind kószálók.⁹ A városi sétáló szerepe más magyar 20. századi szerzők – például Babits Mihály, Illyés Gyula, Rakovszky Zsuzsa és Mándy Iván – prózájában is jelentős.¹⁰

Balázs Ákos budapesti sétája

Az éber nézelődő, elmélkedő Balázs szemével látjuk a várost és jellemző figuráit, helyszíneit, és ebből a leírásból bontakozik ki egy életérzés: a fővárostól búcsúzó ember, az ismeretlen, bizonytalan világba induló kitelepített, akinek gondolataiban a külső és a belső képek, valóság és képzelet, jelen és múlt elválaszthatatlanul összekapcsolódik.

Az első könyvben Budapest belvárosleírása kitüntetett szerepet tölt be. A Kioszkban utoljára kártyázó Balázs végigsétál fekete spánijével a budai Duna-parton, átkel a Lánchídon, felidézi a II. világháborúban lebombázott Ritz Hotel emlékét, s hazatér Molnár utcai otthonába. A második fejezet a séta Molnár utcáig tartó részét tartalmazza, a harmadik fejezet pedig a Molnár utcai szakaszt.

„Folytatta sétáját a sötét úr felé, ahol ifjúságának szellemei kóvályogtak. A pórázt leoldotta kutyájáról, szabadon engedte Adolfot a tágas Duna korzón. [...] Eötös bronz szobra épségben megmaradt a kötalapzaton és jelezte az irányt az úr felé, melyet rendetlenkedő szíve és epekövei miatt már betiltott magának, ahogy be szokás tiltani egy erkölcstelen filmet... [...] Arra is gondolt, hogy ő most már soha többet nem fog kártyázni. De rögtön azt mondta magában: nem is baj. Úgyis régóta halálosan unja már, megcsömörlött tőle, csak jobb híján az időt ültette agyon a kártyával, a bridzs nem is igazi kártyajáték. Eszébe jutottak régi nagy kártyacsaták, nyereségek és veszteségek, s most úgy vélte, hogy amit nyert vagy veszített: a pénz sohasem érdekelt különösképpen. Maga a játék vonzotta, melynek csak torz, halvány képe a kártya: a nagy szenvedély igazi játéka, az, ami valaha összes vágyait viharként tépte, rázta. Budapesttől búcsúzva, útban a sötét úr felé, ahol valaha a Ritz-Szálloda állt, a volt magyar királyi kormányfőtanácsos felfedezett múlt életében valami furcsaságot. Életében a kártya: rokona volt a Teréz szerelméért játszott játéknak. [...] Az élet dolgait mindig hidegen szerette mérlegelni, de most nem tudott ellenállni a csábító agyrémnek: egy pillanatilag látta önmagát, amint kutyájával együtt ott sétál Mentonban, a hegyek alján, a tengerparton és a lila, barna és piros hegyóriások az égbe nyújtják büszke ormukat. Adolf odáténfergett hozzá, megszagolta nadrágját. Valaminek láthatóan örült, csonka farkával csóválta. Észrevette talán, hogy ő gondolatban a Borrigónál járt, mely a nagy hegyek alatt Mentonnál ömlik a tengerbe?”¹¹

⁸ SHIELDS 1994.

⁹ KAPPANYOS 2019; PAPP 2017.

¹⁰ BENDA 2019; HORVÁTH 2017.

¹¹ RAB 2019: 22–23, 26.

Az egész séta búcsúzás a múlt emlékeitől. Nemcsak épületektől búcsúzik – a Ritz után az ugyancsak leégett Vigadótól –, hanem szobroktól is: Eötvös József 1879-ben az Eötvös téren felállított bronzszobrától és Petőfi 1882-ben felállított szobrától:

„Aztán búcsút intett a talapzatáról ledöntött Kunó fehér márványalakjainak is. Elbúcsúzott azoktól is. Tudta, hogy alighanem a két csupasz szobrot sem fogja látni többet, mert hamarosan el kell majd utazni. Ez most már olyan biztosnak látszott, mint a halál. A halálra gondolt és azt kérdezte magában, hogy nem volna-e jobb és egyszerűbb, ha inkább kitérne a »kék utazás« elől. Ez épp akkor történt, mikor belépett utcájába, a gyéren világított, szűk Molnár-utcába, ahová a tér felől úgy érkezik az ember, mintha dombról sétálna le; a híd építése miatt nagyarányú földmunkákat végeztek itt a múlt század végén, púpja nőtt a Duna-partnak és ezért süllyedt gödörbe Pest legrégibb temploma, a Belvárosi-plébániatemplom, Szent Flórián barokk szobrával együtt.”¹²

A séta során az olvasó megismeri Balázs múltjának emlékcserépeit, felmenőinek egy-egy szokását, néhány utazásának felvillanó képét. A búcsúzás gesztusa rávetül a kutyára is: „A spaniel elcsavargott a Ritz kihűlt helyén túl, a régi Wurm-utcában. Ott búcsúzott a pesti szagoktól. A kiáltásra, szaladva, visszajött.”¹³

A Molnár utcát nem a felrobbantott Erzsébet híd romjai alatt, hanem a Belvárosi templom és a piarista rendház megkerülésével közelíti meg. Az Eskü téren – ma Március 15-e tér – Klebelsberg Kuno 1939-ben felavatott és tíz évvel később ledöntött emlékművének talapzatától búcsúzik. Klebelsberggről megtudjuk, hogy „a képzelt magyar kultúrfőlényt napjában többször is emlegette és csakugyan csinált néhány száz tanyai iskolát. Nem egyszer vacsoráztak együtt a kaszinóban, kártyáztak is. Kunó gróf liberális volt és elég jól tarokkozott.” Míg a Molnár utcai szakasz előtt Balázs elmékedésének fő témája, hogy vajon elmenekülhetne-e, vagy elmenekülhetett volna-e a kitelepítés elől nyugatra utazással, az utcába érve a halál szabad választása általi megmenekülést latolgatja:

„»Semmi. Nincs semmi, amiért érdemes volna elviselni a hivatalnak packázásait. A kor gúny-csapását. A megaláztatást. A száműzetést. Nincs semmi.«

Bal füle mögött megvakarta tarkóját, állt, nem mozdult. Gyűjtötte az érveket, amelyek a halál mellett szólnak.

»Nincs semmi, – folytatta magában – ami még kárpótlást nyújthatna azért, hogy néhány óra múlva kidobhatnak saját házamból. Biztosan ki fognak dobni. Harminc éve élek itt. Most már csak három szobában, szerényen. Nincs semmi, ami arra készíthetne, hogy megvárjam az elkerülhetetlent. Mindenemet szét fogják szórni. Elherdálják a kosfejű ereklyetartót és a fertődi rokokó-ládácskát. Meg Ábris dédapa sakkasztalát... Igen. De előbb a lakást kiürítem. Semmit nem hagyok itt nekik. Aztán jöhet a gyilok, a méreg. Ámbár... Hátha mégis?« – tépelődött magában a Molnár-utcában, a lejtőn.”¹⁴

A kárhozottól megrettenve elveti az öngyilkosság gondolatát. Ugyanakkor Hamlettel perlekedik, vajon most hogy döntene az ő helyében:

¹² RAB 2019: 29.

¹³ RAB 2019: 25.

¹⁴ RAB 2019: 30.

„Ámbár, ámbár, dán királyfi – így mélézött magában, sajátos gúnyolódó, hideg módján. – Fogadni mernék, ma már nem riadnál vissza attól, hogy nyugalomba küldd magad egy pusztai tőrrel. Te most már inkább vállalnád az örök álmodás minden gyötrelmét. De te nem tűrnéd a zsarnok bosszúját, a gőgösök dölyfét. Ha te ma magyar lennél... Az ismeretlen tartomány, honnan nem tér meg utazó... ej! híres monológod ma nem hatna meg téged. A túlvilág nem rettentene, Hamlet királyfi. Várnád csak Budapesten hetenként háromszor a kitelepítő végzést.”¹⁵

Ezután az olvasó megismeri Balázs házának egész történetét a vásárlástól a berendezésen át a jelenig, amikor már csak egyetlen lakás az övé benne. Amikor elérkezik a kitelepítés megrázó éjszakája, Balázs a kevés magával vihető bútor után felsétál a teherautóra:

„Odafent a teherkocsi tetején egy árnyék megmozdult és kivált a sötét bútorok közül. Ő felnyújtotta kezításkáját, egy fonnyadt arcú nő elvette tőle.

– Köszönöm szépen – mondta az ismeretlen hölgynek.

Aztán hóna alá csapta a fekete spanielt és felsétált a kocsihoz támasztott létrán. Az utcalámpa gyér fényében odafent meglelte a fülkagylós faragott ládát és leült rá.”¹⁶

Balázs Ákos tiszapócsi sétái

Míg Budapesten Rab egyetlen sétát ír le, a tiszapócsi egy év alatt Balázs több sétáját is megismerjük. A kuttyáján kívül senkihez sem kötődő, életét elrontottnak gondoló, szívproblémákkal és epekővel küzdő főhős legfőbb célja a „tartás” megőrzése minden körülmény között. Szállásadói, Eck Lukács és gyengén látó felesége, Ángyela, ápolják és főznek rá. A Tiszapócsra utazás közben kapott tüdőgyulladásából meggyógyulva sokat sétál a faluban, elzárkózva él, mivel nem kényszerül munkát vállalni megélhetése biztosításához. Ügyvédje rendszeresen küldi neki a bútorai eladásából származó pénzt, amelyből sorstársait is segíti. Gyógyulása után kezdetben nem mer messzebbre sétálni, mivel nem akar a határban más kitelepítettekkel találkozva szóba elegyedni:

„Eleinte sohasem megy el messzebbre a Pólya-utcában, csak a harmadik házig. Kissé görnyedt testtartásán erőt vesz és kihúzza magát. Úgy sétálgat nagyfülű fekete kuttyájával, lassan, megfontoltan. A szomszédok kezdik ismerni, látásból. [...] Különösen reggelente vonzza a távoli táj, de ő nem megy messzebb, pedig a Selymes-patak partján, ahol Babura Félix, volt királyi ügyész szokott halászgatni, a jegenye-nyárfák árnyas sorában kellemes volna a séta Adolfal.”¹⁷

Később egyre távolabb merészkedik:

„Séta közben meg-megáll és felbámul az ibolyakék égre, melynek tiszta ragyogása tűrhetővé teszi az életet és egyre távolabb csalogatja őt azon az úton, amely a görbe akácnál egyenesen a Selymes-patakhoz vezet. [...] Balázs Ákos most pillantja meg először a nyárfasort. A pórázt lecsatolja Adolfról, hadd fusson, hemperegjen a Selymes partján, a térdig érő, kövér fűben. A jegenyenyárfák

¹⁵ RAB 2019: 31.

¹⁶ RAB 2019: 56.

¹⁷ RAB 2019: 176–177.

tetején madarak énekelnek, a patak vizét néhol ellepi a sulyom, melyet enni is lehet, íze hasonlít a gesztenyéhez, az élelmesebb kitelepítettek felfedezték már és eszik; ide jár sulyomért Masznyik Rózi. A völgy valaha az ős Tisza kanyargós medre volt és errefelé egyre mélyebb és szélesebb. Adolf boldogan szaladgál a csendben, ahol nincs ember és nincs kutya, csak ők ketten vannak. [...] A keskeny, kitaposott mezsgye, melyen gondolataiba mélyedve, a volt abaújkéri földbirtokos halad, egy ideig a Selymes medrét követi, aztán Kaphac házain túl elkanyarodik keletre, a Bágyi-erdő felé. Gondjait elűzve, élvezve a reggelt és a nyájas vidéket. Kifogástalanul vasalt nyári vászonruhát visel, gondosan megkötött batisztnyakkendővel. Szivarzsebéből kétujjnyira kilátszik a fehér selyemzsebkendő. Barna városi félcipő van a lábán, vastag talppal és patkolt sarokkal. Alig szürkülő angol-bajuszát épp ma reggel gondosan megnyírta. Kissé sárgult, kiváló minőségű szalmakalap van a fején, még az Anschluss előtt vásárolta Bécsben. Elégedetten állapítja meg magában, hogy magánya teljes és sértetlen, séta közben a Selymes partján is.”¹⁸

A kitelepített Balázs sok sorstársával ellentétben Tiszapócson is kifogástalan városi öltözetben sétál. Kószálásai azonban néha kellemetlen találkozásokat szülnek:

„Jól esik a séta, a mozgás. Kutyája vidáman lépked mellette és kíváncsi orrával beleszaglász a fehér hótakaróba; időnként megáll, a porázt feszesre húzza. Sehol nincs ismerős, az utcán kevesen járnak. A népboltban rögtön kiszolgálják, a nagyhasú Répáné előzőkenyen be is csomagolja a darab mosdószappant; közönséges tiszapócsi vevőnek ilyen nem lenne. Aztán egy kis kerülővel akar hazasétálni és a volt Magyar Király leánya, a Szőke Tisza Csárda mellett halad el. Itt kétfelé ágazik az utca. Épp azon tűnődik magában, habozva, hogy kerüljön-e még tovább, a Kálváriadomb felé, vagy a Krajcár-utcán át sétáljon haza a víg hóhullásban, mikor egyenruhás férfit pillant meg. Szembejön vele.”¹⁹

Sétái közben megismerkedik sorstárjaival, akik közül egy idő után szívesen és rendszeresen ellátogat a súlyos tüdőbeteg Lázár Paulához és néha együtt sétálnak: „Paula séta közben az álmát meséli Balázs Ákos kitelepített volt földbirtokosnak.”²⁰ „Balázs Ábris dédunokája kezdi unni Paula álmát.”²¹

A dolgozni nem kényszerülő többi kitelepített is gyakran sétál a faluban és környékén: a Selymes-patak partján, ami ma is létezik Polgár határában, sokat sétálnak a szereplők; Kasziba tanya a falutól keletre, ahova több családot kitelepítettek; a Bágyi erdő a településtől délre, ahova rőzsézni járnak; az állami dinnyeföldek Tiszagyulavára felé, ami a Polgártól északra lévő Tiszagyulaházával azonosítható. A környező települések közül előfordul Óhat-Pusztakócs a Hortobágy szélén, ahol a kitelepítetteket leszállítják a vonatról, és Margitapuszta a falutól délre. A szereplők közül is több azonosítható valós személyekkel; Draxler Zsigmond alakját például Széchenyi Zsigmond (1898–1967) vadász, író ihlette, aki Polgáron volt kitelepített 1951-ben fél évig. Balázs többükkel sétált menekülésük, túlélésük esélyeit latolgatva.

¹⁸ RAB 2019: 184.

¹⁹ RAB 2019: 242.

²⁰ RAB 2019: 352.

²¹ RAB 2019: 353.

A magyar és az idegen nyelvű változatok viszonya

Vajon milyen volt Rab regényének fogadtatása a francia, angol-amerikai, német és holland olvasók körében? Mielőtt e kérdésre válaszolnék, fontos megvizsgálni, mit kapott a külföldi olvasó Rab eredeti magyar kéziratához képest. A négy fordítás közül az angol változat a legkevésbé megcsonkított, de így is az eredetinek körülbelül az egyharmadára rövidítették. Az angol adaptációt vagy annak első változatát Ignóus Pál író, szerkesztő felesége, Mátya Florence készítette,²² noha a címnegyedben az szerepel, hogy franciából Peter Green fordította angolra, ami valószínűleg álnév. Mivel Rab ezt a kiadást tartotta nyelvi-tartalmi szempontból a legsikerültebbnek, ezzel vetem össze a magyar eredetit annak kiderítésére, vajon az angol kiadó hogyan gondolta eladhatónak a regényt közönsége számára. Általánosságban megállapítható, hogy a leíró részeket erősen lerövidítették, míg a párbeszédes részek és a cselekmény épebben maradtak. A budapesti séta elemei közül szerepel az angol változatban a Ritz Hotel, de hiányzik Eötvös és Klebelsberg szobra. A stíuselemekből nagyon sok elveszett: hiányzik például a budapesti séta részletes leírása, melynek során Balázs elbúcsúzik a várostól; hiányoznak a festményekre való utalások, a szereplők állandó jelzői stb. Egyetlen példát mutatok be, melyben a Selymes-patak partján sétáló Balázs találkozik Vig Juhással, a helyettes tanácselnökkel:

RAB 2019: 241	RAB 1960: 206
Adolf eszeveszetten ugat és az alkalomra vár, hogy elkaphassa Vig Juhász nadrágszárát. – Még maga is mer itten okoskodni? Ki maga? – Sétáló magyar állampolgár. – Pesti? – Csak voltam pesti, most tiszapócsi vagyok – felel nyugodtan a híres sakkozó Balázs Ábris dédunokája, mert tudja, nem tesz jót a szívének az izgalom.	Adolf was simply waiting for the chance to sink his teeth in the Jolly Shepherd's trousers. „What's this? How dare you say such things to me? And who are you, anyway?” „A Hungarian citizen, out for a stroll.” „From Budapest?” „I was once,” Balazs answered. „Now I am a citizen of Tiszapocs.”

Összehasonlítva az eredetit az angol változattal, jól megfigyelhetők a kihagyások (dőlten kiemelve), az értelmezések, az egyszerűsítések, az átírások, a konkrétumok helyett általánosító megjegyzések beillesztése. Az egész angol változatra jellemzők ezek a módosítások, amelyek következtében fontos szövegrészek, akár egész szereplők sikkadtak el. A példa alapján megállapítható, hogy a regény idegen nyelvű fordításai erősen csonkított formában közvetítették Rab művét, így az csak részben azonos azzal, ami eljutott a nyugat-európai közönséghez. A különböző nyelvű változatok részletes összevetése külön feladat.

Vajon a kiadó döntése lehetett a terjedelem jelentős csökkentése és bizonyos, naturalisztikus részletességű részek elhagyása? A téma maga érdekes lehetett a nyugat-európai olvasónak, a részletek már nem annyira? Ezekre a kérdésekre nincs válasz a hagyatékban. Rab regényének fordításai beilleszkednek abba a nyugat-európai divathullámba, amelynek során a nagyközönség fokozottan érdeklődött a vasfüggönyön túli valóság

²² Ignóus Pálné Mátya Florence levele Rab Gusztávnak. London, 1962. november 23. PIM, Rab Gusztáv-hagyaték.

íránt. Irodalmi kvalitásai mellett ennek az aktualitásnak köszönhetette egykori sikerét. Rab Franciaországban is magyarul írta műveit, de szem előtt tartotta a külföldi olvasókat, ami megmutatkozik a mottók kiválasztásában, az ajánlásban és a magyar kultúrára vonatkozó tárgyi magyarázatokban. Regényében Rab számos, az adott történelmi helyzeten túlmutató társadalmi, morális, etikai kérdést vet fel: így például fontosabb-e a „tartás”, mint a saját magán vagy a másik emberen való segítség; a hit szerepe az emberi életben; helyes-e saját meggyőződés vagy akár élet feláldozása egy másik ember megmentéséért; a társadalmi rend helyessége; az élet értelme vagy értelmetlensége.

Összegzés

Rab más regényeiben is megjelenik a *flâneur* látásmód, de a magányos sétáló attitűdöt legtisztábban az *Utazás az ismeretlenbe* főszereplője képviseli. A *flâneur* Rab *Utazás az ismeretlenbe* című regényének egyik fő motívuma Balázs Ákos alakjában, aki a fővárosból Tiszapócsra történt kitelepítése után sétái során megismeri a falu és sorstársai világát. Balázs mindig kutyájával együtt sétál. A város és a falu képe teljesen elválik egymástól a regényben: míg a város épületei vagy azok helye az emlékek és az érzések összefüggését mutatják, a kitelepítés traumája a falu és környéke terében lassanként ismeretlenből ismerőssé válik. Míg az urbánus első könyvben a városi terek, az épületek, szobrok, illetve a belső terek leírása és az azok által felidézett emlékek dominálnak, a másodikban viszonylag sok a tájleírás. Rab szereplői többé-kevésbé igyekeznek beilleszkedni a falusi-tanyai környezetbe, belesimulni az ott lakók életébe. Baudelaire vagy Krúdy kószálójától eltérően Balázs sétáinak mindig van célja, ha más nem, a kutyája szükségleteinek kielégítése, amelyet többre becsül sok embertársánál. A séta további célja Budapesten a búcsúzás, Tiszapócsra kezdetben a súlyos betegség utáni felerősödés, később a másokkal való találkozás. A II. világháború pusztításának nyomait viselő főváros és a tiszapócsi elmaradott lakhatási körülmények leírása egyaránt tárgyilagos, elítélő vonásoktól mentes. Rab külső szemszögből, megfigyelőként ábrázolja a késő feudális vonásokat hordozó, megkésett polgárosodással jellemezhető magyar társadalom és a kommunista társadalmi elképzelés konfliktusát: a magyar társadalom egyetlen rétegével vagy csoportjával sem szimpatizál. Nem azonosul sem a „tettesek”, sem az „áldozatok” nézőpontjával, s minden szereplőt annak jellegzetes tulajdonságai alapján mutat be. Távolságtartással szemléli például a két világháború közötti „léhűtő úri” közép- és felsőosztály azon tagjait, akik nem tettek eleget a vidéki tanyavilág életszínvonalának emeléséért, és a kitelepítés során a saját bőrükön tapasztalják meg az elmaradottságot: többek között az elektromos és vízhálózat hiányát, a lakóépületek kezdetlegességét.

Felhasznált irodalom

- BENDA Mihály (2019): Egy magyar kószáló franciaországi útleírása: A töredékesség és a mozaik-szerűség Illyés Gyula Franciaországi változatok című művében. *Hungarológiai Közlemények*, 20(2), 100–115.
- BOUTIN, Aimée (2012): Rethinking the Flâneur. Flânerie and the Senses. *Dix-Neuf*, 2, 124–132.
- GRÖTTA, Marit (2015): *Baudelaire's Media Aesthetics. The Gaze of the Flâneur and 19th-Century Media*. New York – London – Oxford – New Delhi – Sydney: Bloomsbury.
- HORVÁTH Réka (2017): Térpoétika a Kárttyavárban: Babits Mihály Kárttyavár – Egy város regénye című alkotásának regényteréről és kószálójáról. In DOMOKOS Gyöngyi et al. (szerk.): *Nyomkövetés 2. Tanulmánykötet*. Budapest–Újvidék: Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete, Doktoranduszok Országos Szövetsége, Irodalomtudományi Osztály, 57–66.
- KAPPANYOS András (2019): A modernség változatai. Konceptiótanulmány az új magyar irodalomtörténeti kézikönyvhöz. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 123(1), 33–88.
- PAPP Ágnes Klára (2017): Szindbád, a kisvárosi flâneur. In SZÁVAI Dorottya – Z. VARGA Zoltán (szerk.): *Műfaj és komparatiztika*. Budapest: Gondolat, 309–325.
- RAB Gusztáv (1929): Bovaryné: Fantasztikus utazás a költészetből a valóságba és dokumentumok egy lángész munkájához. *Vasárnap (a Pesti Napló heti melléklete)*, 1929. október 13. 1–4.
- RAB, Gustav (1960): *Journey into the Blue*. Ford. Peter Green. London: Sidgwick and Jackson.
- RAB Gusztáv (2019): *Utazás az ismeretlenbe*. Sajtó alá rend. Tüskés Anna. Budapest: MTA BTK Irodalomtudományi Intézet.
- SHIELDS, Rob (1994): Fancy Footwork. Walter Benjamin's Notes on Flânerie. In TESTER, Keith (szerk.): *The Flâneur*. London: Routledge, 61–80.
- TÜSKÉS Anna (2018): „Gyermekei a könyvei voltak”. Rab Gusztáv élete és munkásságának második korszaka (1950–1963). *Irodalomtörténeti Közlemények*, 122(3), 288–316.
- TÜSKÉS Anna (2020): Magyarország képe Rab Gusztáv *Utazás az ismeretlenbe* című regényében. In TÜSKÉS Anna: „en-nemzetem külhoni híre-sorsa” *Fejezetek a 20. századi francia–magyar irodalmi kapcsolatok történetéből*. Budapest: reciti, 249–269.